

ISSN
2547-989X

Sinop Üniversitesi
Sosyal Bilimler Dergisi

Araştırma Makalesi

Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7 (1), s. 142-172

Geliş Tarihi:03.01.2023 Kabul Tarihi:28.02.2023

Yayın: 2023 Yayın Tarihi:31.05.2023

<https://doi.org/10.30561/sinopusd.1228885>

<https://dergipark.org.tr/sinopusd>

GÜNDELİK HAYAT VE GÜNDELİK HAYATIN SOSYOLOJİSİ: BİR Lİ- TERATÜR ÇALIŞMASI

Öznur YILMAZ ALTUN*

Öz

Gündelik, sıradan olanın rutin akışı içinde, sosyal yapının ve aktörün doğrudan etkileşimi ve ilişkisi içinde yeniden ve yeniden üretilir. Bir etkileşim alanı olarak gündelik hayat, diyalektik bir sürece işaret eder: Sosyal gerçeği yaratan ve sosyal gerçeklik tarafından yaratılan. Failin kim olduğu ve yapı ile ilişkinin neliği üzerine yoğun tartışma, bu diyalektik süreci anlamının araçlarından biridir. Gündelik hayat, muğlak, sınırları net olmayan bir olgudur. Gündelik hayatın bu muğlaklığı, heterojen bir yapısı olmasından kaynaklanır. Homojen olmayan bu etkileşim alanı, çoğullukların izlenmesine kapı aralar. Faillerin benliklerini ortaya koymasına zemin oluşturur. Bu açıdan gündelik hayat ve gündelik hayatın sosyolojisi, toplumsal ilişkilerin görünürlüğünde önemli bir kaynak haline gelir. Çalışmada yanıt aranan sorulardan birkaçı şöyle sıralanabilir: Gündelik nedir? Gündelik hayatın sınırları nelerdir? Gündelik hayatın sosyolojisi muğlaklığına rağmen mümkün müdür? Bu sorulara yanıt ararken gündelik hayat sosyolojisindeki öncü kavrama yaklaşımları ile gündelik hayat sosyolojisinde öne çıkan diğer isimlerin değerlendirmeleri incelenmiştir. Bu yaklaşımlardan hareketle gündelik hayat tanımlanmış ve gündelik hayat sosyolojisinde öne çıkan kavramlar incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gündelik, Gündelik Hayat, Gündelik Hayat Sosyolojisi.

Everyday Life And Everyday Life Sociology: The Literature Review

Abstract

The everyday is reproduced in the routine flow of the ordinary, in the direct interaction and relationship of the social structure and the actor. Everyday life as a field of interaction points to a dialectical process that creates social reality and is created by social reality. Discussing who the agent is and what the relationship is with structure is one of the means of understanding this dialectical process. Everyday life is a phenomenon whose boundaries are not clear. This ambiguity of daily life is due to its heterogeneous structure. This heterogeneous field of interaction opens the door to the monitoring of pluralities. In this respect, everyday life and the sociology of everyday life become an important source in the visibility of social

* Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, oznur.yilmaz@gmail.com <https://orcid.org/0000-0002-2392-4463>

relations. A few of the questions sought to be answered in the study can be listed as follows: What is everyday? What are the limits of everyday life? Is the sociology of everyday life possible despite its ambiguity? While seeking answers to these questions, pioneering approaches in the sociology of everyday life and the evaluations of other important names in the sociology of everyday life were evaluated. Based on these approaches, everyday life was defined and prominent concepts in everyday life sociology were examined.

Keywords: Everyday Life, Everyday Life Sociology, Sociology Of Everyday Life.

Giriş

Gündelik kavramının tanımlanması, belirsiz sınırlar nedeniyle oldukça güçtür. Kavramın anlaşılması disiplinler arası ilişkiye başvuran Henri Lefebvre için gündelik hayatın sınırları felsefe içindedir: “Bu kavram, felsefe için ve felsefe tarafından, felsefi olmayı belirtir. Gündelik kavramı, gündelik hayattan gelmez; gündelik hayatı yansıtmaz; daha ziyade, felsefe adına, onun, olanaklı kabul edilen dönüşümünü ifade eder” (Lefebvre, 2016, s. 23). Sadece bu tanımdan hareketle bile müstakil bir düşünsel sürecin ögesi olabilecek durumdaki bu kavramı, yalnızca gündelik hayatı anlamak için değerlendirmek eksik kalır. Gündelik olan “‘çok-boyutludur’; akışkandır, değişkendir, kırılmalıdır” (Gardiner, 2016, s. 21). Ancak kavramın sınırlarının genişliğine ve akışkanlığına karşın, üzerinde mutabık olunacak bir kullanıma kavuşturmak adına birkaç yaklaşımdan söz etmek yerinde olacaktır. Cambridge Sözlüğünde günlük (everyday life) kavramı şöyle tanımlanır: “Günlük terimi, on yedinci yüzyılın başlarında İngilizce kullanımında, iş rutinleri ve kişilerarası davranış gibi sıradan veya devam eden yaşam biçimlerinin yanı sıra giyim ve dekor gibi maddi kültür öğelerine atıfta bulunmak için kullanıldı” (Turner, 2006, s. 180).

Sosyal bilimlerde gündelik kavramı nereye konulabilir? Gündelik kavramı, kategorik olarak, yirminci yüzyıl ile ilişkili biçimde düşünülebilir; yirminci yüzyılda yaşanan büyük dönüşümlerle ilişkilidir. David Chaney (2002, s. 26), Roberts’in bu büyük değişiklikleri şöyle sıraladığını aktarır: “...hızlı sanayileşme, klasik kültürün derinleşen krizi, Rus devriminin başarısı, psikanaliz vasıtasıyla cinselliğin gizli dünyasının konuşulmaya başlanması”. Chaney, bu değişimlerin sosyal teoride birtakım kapıları araladığı ve gündeliğin böylece olgu olarak değerlendirilmeye başladığını

ileri sürer. Gündelik hayat, sosyolojik bir olgu olarak düşünüldüğünde, toplumsal yapıdaki dönüşümlerden doğan kategorilerin aşılmasına zemin hazırlar.

Kesin sınırları çizilmiş bir “gündelik” tanımı yapılamayacağı aşıkardır. O halde en geniş anlamıyla gündelik olan “şimdi ve burada” olandır. Gündelik, “şu an” ile ilişkilidir; yani kuşaklar arası, kökleşmiş bir aktarımdan söz edilemez: “Gündelik, bize her gün verilen (ya da payımıza düşen), bizi her gün sıkıştıran ve hatta, şimdiki zamanın baskısı nedeniyle ezendir. (...) Gündelik bizi içeriden sıkı sıkıya yönetendir” (DeCerteau vd., 2009, s. 25). Gündelik olana bireylerin, hayatlarını sürdürmek için gereken her şeyi içerir. Peki gündelik hayat nedir, neleri içerir?

1. Gündelik Hayat

Gündelik üzerine düşünmek insanın, sosyal varlığı üzerine düşünmesinin önemli bir parçasıdır. Gündelik ve gündelik hayat arasındaki ilişkiye dair Henri Lefebvre’in yaklaşımı bir bağlamı ortaya koyar: Gündelik ona göre “sosyal dönüşüm ve sınıf direnişi”nin mekanı, gündelik hayatsa bu dönüşüm ve eleştirinin mekânıdır (Roberts, 2013, s. 92-93). Öyleyse bu dönüşümün mekânı olan gündelik hayatın neliği incelenmeye başlanabilir. Gündelik hayatının incelenmesi, gündelik hayatın içeriği, özellikler, işlevi, unsurları vb. açılardan farklılaşır. Gündelik hayatın kavramsal olarak sınırlarının çizilmesi ve net bir tanımının yapılması güçtür; en geniş anlamıyla gündelik hayat, sıradan ve önemsiz görünen ayrıntıların bütünüdür: “Gündelik hayat düzen içerisindeki düzensizliği ve farklılıkları içerir. Bu yüzden sınırları, hangi özellikleriyle tanımlanacağı açık değildir” (Esgin, 2018, s. 29).

Gündelik hayat kavramını ele alan isimlerden biri olan Piotr Sztompka gündelik hayat kavramını tanımlamaya çalışır. Sztompka’ya göre gündelik hayat toplumsal ilişkilerin içinde izlenir. Tekrarlar gündelik hayatta oldukça önemlidir; gündelik hayat rutinlerinin izi bu tekrarlarda sürülür. Sztompka gündelik hayatın döngüsel olabileceğini ileri sürer. Ona göre gündelik yaşam, “vücudumuzu tüm gücü ve kırılganlıkları, potansiyeli ve sınırlamaları ile meşgul eder” (2008, s. 32). Yerel dinamiklerin altını çizen Sztompka, bir “yer”de ortaya çıkan gündelik hayatta yerelin

özelliklerinin, sosyal olayların “karakterini, stilini, biçimini ve içeriğini” belirlediğini ifade eder. Gündelik yaşamdaki sosyal olayların gerçekleşme zamanının uzunluğu ya da kısalığı, bu olayların karakterinin oluşumunda belirleyicidir. Sztompka’ya göre gündelik hayatın akışında aktörlerin farkındalığı yoktur.

Sanayi öncesi toplumlarda gündelik hayat, çalışma hayatından ayrı ele alınabilir değildir; gündelik hayat ve çalışma hayatının birbirinden ayrılığının olmaması, üretimin toprağa bağlı olmasıyla açıklanır. Toprak aracılığıyla kurulan üretim ilişkilerinde, özgür emekten söz edilememesi, serfin yaşadığı yer ve çalıştığı yerin aynı mekânda sınırlanmasına neden olur. Serf, işlediği toprak üzerinde veya yakınında hayatını sürdürür ve sabahın ilk ışıklarından güneş batana dek burada mevcudiyet gösterir. Sanayi sonrası üretim ilişkilerinde ise, özgür emeğin sahibi olan kişi, emek gücünü satmak için bir iş yerine gitmek durumundadır. Yani yaşadığı yer ile çalıştığı yer birbirinden ayrıdır; iş yerinden çıktığı andan itibaren bir serbest zamanının varlığından söz edilebilir hale gelir. Modern öncesi toplumda sosyal ve kolektif süreçler dışında bir zaman ve mekandan söz etmek mümkün olmadığından, gündelik hayattan sosyolojik bir olgu olarak söz etmek de mümkün değildir. Modern burjuva toplumunda ise, “emek gittikçe parçalanır, düzene sokulur ve uzmanlaşır; aile hayatı ve boş zaman işten ayrılır” (Gardiner, 2016, s. 114). Modern toplumla birlikte gündelik hayat kategorik olarak mümkün hale gelmiştir. Boş zamanın oluşması gündelik hayatın varlığını kastetmez; burada söz konusu olan toplumsal kurumların birbiri ile ilişkisindeki dönüşümdür.

Serbest zaman ve gündelik hayat kavramları birbiri yerine kullanılamazlar: Çalışma zamanı ve çalışma zamanı dışı şeklinde yapılacak bir ayırım, gündelik hayat ile serbest zaman arasındaki farklılığa işaret eder: “... boş vakit gündelik olanın içinde gündelik-olmayan olarak ortaya çıkar” (Lefebvre, 2012, s. 46). Gündelik hayat ile serbest/boş zaman-çalışma zamanı arasında görüldüğünden daha karmaşık bir ilişki vardır: Gündelik hayat ikisini de kapsar, ancak gündelik hayat çalışma zamanı+serbest zaman olarak formüle edilemez:

“Bu iki terim arasında hem birlik hem de çelişki (dolayısıyla diyalektik bir ilişki) vardır. Bu ilişki, zaman içinde ‘pazar’ ile dışsal ve yalnızca farklı olarak temsil edilen ‘her gün’ arasındaki basit ilişkiye indirgenemez. Boş vakit -kavramı burada incelemeden kabul edelim- çalışmadan ayrılamaz” (Lefebvre, 2012, s. 35).

Lefebvre’in vurguladığı üzere, boş ya da serbest zaman, tanımlanması için kendisinden başkaca bir kavrama ihtiyaç duyar: Çalışma zamanı. Serbest zaman, kabaca çalışma zamanı dışında kalan şekilde tanımlanabilir. Lefebvre’e göre “Boş vakit -kavramı burada incelemeden kabul edelim- çalışmadan ayrılamaz. Aynı insan çalışmadan sonra dinlenir, gevşer ya da kendince bir şeylerle meşgul olur” (2012, s. 35). Lefebvre, boş zaman yaratmak için çalışmak ve yaratılan boş zamanda çalışmadan uzaklaşmak şeklinde süren “bir kısır döngü” betimler. Ona göre: “Boş zaman faaliyetlerinin metalaşması, savaş sonrası kapitalizmde üretimden tüketime kayışın asli bileşenlerinden biridir. Boş zaman, ‘gündelik hayatın diğer veçhelerinden ayırt edilmesi zor, farklılaşmamış küresel bir faaliyete’ dönüşür” (Lefebvre, 1991a, s. 32’den aktaran Gardiner, 2016, s. 123).

Gündelik hayat kavramı muğlak ve karmaşıktır. Gündelik hayatın ne olduğu açıklanmaya başlanmadan önce ne olmadığı netleştirilmelidir: Gündelik hayat, boş zaman değildir, “(ç)alışma+aile hayatı+boş vakit” şeklindeki aritmetik toplamla tanımlanamaz. Bu üç kesim arasında bölünen ve bu evrelerden geçen tek ve aynı insandır, aynı gündelik hayat varlığıdır. Orada hem aynıdır hem de tamamen aynı değildir” (Lefebvre, 2013, s. 60). Gündelik hayat bunları içerirken aynı zamanda bunlardan ibaret değildir, o halde nedir?

Gündelik hayat sıradan insanın, sıradan faaliyetlerinin alanıdır, “şimdi ve burada”dır, yani modern olandır. Gündelik hayatın “buradalığı”, deneyimlenmesine olanak sağlar. Birey gündelik hayatta, “bedenen ulaşılabilirliği” doğrultusunda deneyim kazanır. O halde modern olan gündelik hayatın analizi, Lefebvre’e göre modernliğin niteliklerinin tespiti ile mümkün olacaktır. Lefebvre’in gündelik hayat eleştirisini bir modernizm eleştirisi olarak görmek mümkündür; Lefebvre’in gündelik

hayat ile modernite arasında kurduğu bağ, “insanın özgürleşmesi” umudunu barındırır.

Gündelik hayat çalışmalarının önemli isimlerinden Henri Lefebvre, gündelik hayatı çeşitli yönleriyle ele alır; gündelik hayat kavramını ayrıntılı bir şekilde tarif edip çerçevesinin belirlenmesinde önemli bir role sahiptir. Gündelik hayat ona göre, “(n)e bir düşünüş yönüdür, ne bir engelleyici ya da durdurucudur; aynı anda hem bir alan hem de bir ara istasyondur, bir aşamadır ve bir atlama tahtasıdır, anlardan (gereksinimler, iş, zevk; ürünler ve yapıtlar; edilgenlik ve yaratıcılık; araçlar ve amaçlar, vs.) oluşan bir andır, olanaklı olanı (olanaklar bütünü) gerçekleştirmek için kendisinden yola çıkmanın kaçınılmaz olduğu diyalektik bir etkileşimdir” (2016, s. 24). Gündelik hayat üzerine yoğun çalışmalar yapan Lefebvre, çalışmaları boyunca var olan “gerçek” dünyayı görmezden gelemez ve oluş halindeki dünyayı da takip ederek, her yeni çalışmasında kavrama yaklaşımını derinleştirir. Bu nedenle Lefebvre’in gündelik hayat tanımları çok ve çeşitlidir. Ancak kavramın kendisine dair ifade biçimi değişse de özü itibarıyla kökten bir değişimden söz edilemez.

Lefebvre, gündelik hayatın tanımlanabilmesi için birkaç özellik sıralar: Bunlardan ilki, zamanın ve mekânın sahiplenilmesi sorunsalıdır: “Yine de gündelik hayat, hem zihinsel zaman ve mekândan hem de doğal zaman ve mekândan farklı bir zaman ve mekân içinde cereyan edip oluşur” (Lefebvre, 2015, s. 17). Lefebvre’e göre bir başka özellik ise, yaşantı ve gündelik hayatın birbirinden farkının ortaya konmasıdır; bu ikisinin birbirinden farkını, gündelik hayatın dışında bir yaşantının varlığıdır. Lefebvre’e göre, gündelik hayat “hem ürün hem de tortu”dur. Ona göre gündelik yaşam, “üretim tarzlarının ürünü”dür. Lefebvre’in sıraladığı özelliklerin bir diğeri zamanın algılanışıdır: “Gündelik hayat, döngüsel süreç ve zamanlar ile doğrusal süreç ve zamanlar arasındaki, yani tekrarlananın çok farklı iki kipliği arasındaki iç içe geçmelerin de bir sonucudur” (Lefebvre, 2015, s. 18). Lefebvre, gündelik hayatın kullanım değeri ve mübadele değeri arasındaki çatışma ilişkisiyle açıklanabilirliğini bir başka özellik olarak ortaya koyar. Ona göre, “mübadelelerin mutlak üs-

tünlüğü yoktur, mübadele içinde kullanım yok olmaz, kullanım değeri mübadele değerinin taşıyıcısı rolüne indirgenemez” (Lefebvre, 2015, s. 19). Lefebvre, gündelik hayatın “ihtiyaç, arzu ve haz” arasındaki diyalektik hareketin mekânı olarak da anlaşılabilirliğini öne sürer. Bir başka özellik ise bedenün gündelik hayattaki konumlanması üzerinedir: Ona göre bedenlerin birbiri ile ilişkisi, bedenün zaman ve ilişkisini de içerecek şekilde var olur.

Lefebvre, gündelik hayatı bütünlükçü bir anlayışla okumayı önerir. Daha önce de ifade edildiği üzere gündelik hayat birçok bileşeni içeren bir kavramdır. Bu açıdan da bir bütün olarak ele alınmalıdır. Lefebvre (2013, s. 39), gündelik hayatın kuşatıcılığını bu bütünlük anlayışı üzerinden anlamayı dener:

“Gündelik hayat mefhumunun bir bütünlük anlamı vardır; ama diyalektik bir bütünlük anlayışı içinde. Herhangi bir şeye denk düşmesi için, bütünlüğün (global toplum, toplumsal yapı, kültür, vb.) düzeyler (ya da ‘dereceler’ veya ‘kademeler’) varsayması, bunları kapsamaması gerekli ve yeterlidir. Bu mefhum, bütünlük içindeki toplumsal pratiğin bir düzeyi olarak ya da, daha az nankör ve daha şiirsel bir dille konuşursak, az çok yüzüstü bırakılmış bir fragman olarak tanımlanır.”

Gündelik kavramında olduğu gibi, gündelik hayat kavramına da felsefeden hareketle yaklaşmayı öneren Lefebvre, bunun gündelik hayatın özünde bulunan yaratıcı etkinliği ortaya çıkaracağını belirtir. Ona göre gündelik hayat örtük bir biçimde akıl tarafından şekillendirilir. Bu akılcılığı marksizme başvurarak açıklar: “Akıl pratikten, emekten ve emeğin örgütlenmesinden, üretimden ve tüm genişliği içinde alınan yaratıcı etkinliğin özünde bulunan düşünceden doğar” (Lefebvre, 2016, s. 25).

Lefebvre’e göre gündelik hayat “sosyal ve deneyimsel bir mekân”dır: “Burası, kültürel formun araçsal-olmayan olasılıklarının test edilebildiği ve savunulabildiği yerdir” (Roberts, 2013, s. 25). Gündelik hayatı “basit ve bariz” bulan Lefebvre, aynı zamanda gündelik hayatın “kavranamaz ve belirlenemez” olduğunu da öne sürer. Bu belirlenemezlik vurgusundan hareketle gündelik hayatın muğlaklığı soruna değinir: “Bir anlamda gündelik hayat, en basit, en bariz şeyin olduğu yerdir. ...

en kavranamaz, çerçevesinin çizilmesi ve belirlenmesi en güç olan şeydir. Bir anlamda, bundan daha yüzeysel bir şey yoktur: Bayağılıktır, kabalıktır, tekrarlanan şeydir. Diğer anlamda, bundan daha derin bir şey yoktur. Bu, spekülasyon olarak aktarılmamış, açığa çıkmış varoluş ve ‘yaşantı’dır: Değiştirilmesi gereken ve değiştirilmesi en güç olan şeydir” (Lefebvre, 2013, s. 55). Lefebvre’in gündelik hayatın muğlaklığında altını çizdiği şey, muğlaklığın yarattığı sonsuzluk yanılmasıdır. Ona göre muğlaklığı aşmanın en önemli aracı, gündelik hayatın eleştirisidir. Gündelik hayatın eleştirinin teorik ve pratik olarak “eylem” olduğunu ifade eden Lefebvre, gündelik hayatı incelemeyi, gündelik hayatın kendisini değiştirici ve dönüştürücü bir araç olarak önerir. Gündelik hayatın doğrusal ve döngüsel iki özelliği olduğunu ifade eden Lefebvre’ye göre zamanın bu algılanışı, ait olunan sosyal tabakayla ilişkilidir. “Yukarıda” ve “aşağıda” zaman farklıdır. Yukarıdaki doğrusal zaman, aşağıda döngüsel bir hal alır:

“‘Aşağıda’, döngüsel zamanı, kendileri de döngülere tabi olan temel ihtiyaç ve görevlerin karşılanması işgal eder. Nispi toplumsal mekân, yani konut ve çevre, tıpkı zaman gibi, temel olan şeye ayrılmıştır. ... Bu mekânın dışında çok az ‘ilişki’ ya da ‘tanıdık’ vardır. ... ‘Yukarıda’, daha fazla macera, açıklık ve oyun vardır; ama kendini yitirme riski hep vardır. Kimileri soyutun içinde, kimileri yapaylığın, kimileri ise incelikli ve rafine gereksizliğin içinde yitip gider” (Lefebvre, 2013, s. 63).

Lefebvre, gündelik hayatın ne “yukarı” ne de “aşağı” sınıflar tarafından değil, orta sınıflar tarafından, “orta sınıfın ortasında” oluşturulduğunu ileri sürer. Bu açıdan Lefebvre’e göre, gündelik hayat bir yaşam tarzı üretir; bu yaşam tarzı da hegemonik olana uygun olarak belirlenir. Dolayısıyla hegemonik olanın “iktidar ilişkilerini haklılaştırır ve yeniden üretir” (Coşkun, 2017, s. 42).

Lefebvre’den bir süre önce yaşamış, gündelik hayat üzerine bilgi üretmiş ancak çalışmalarının odağına gündelik hayatı koymaması nedeniyle, bu alanda adına sık rastlanmayan Walter Benjamin, imajlar üzerinden bir anlayış geliştirmiştir. Lefebvre gibi Benjamin de gündelik hayata bir etkileşim mekânı olması bağlamında

yaklaşır: “Benjamin için günlük yaşam, Lefebvre’in erken çalışmalarında karşılaşıldığı gibi sadece politikanın kültürel politika haline geldiği yer değil, insanlar ile teknoloji arasındaki duyumsal ve duygusal bağlantının yeni formlarının mekânıdır. Yani günlük yaşam, teknolojinin aracılığından ve dolayısıyla da yakınlık, uzaklık, yinelenme ve düzensizlik deneyimlerinden ayrılamaz bir şeydir” (Roberts, 2013, s. 66). Ancak Benjamin’in bunun dışındaki, gündelik, gündelik hayat ve gündelik hayatın en önemli öğelerinden olan tekrar ile ilgili fikirleri, Lefebvre’in görüşlerinden ayrılır:

“... Benjamin’in ‘günlük yaşam’ı ‘gündeliklik’ten ve ‘tekrar’ı ‘tekrarlılık’tan ayırdığı yerde Lefebvre, ‘gündeliklik’i tarihsel olarak gerçekleşmemiş türsel-varlığın mekânı olarak ele alarak bu ayrımı sistemli duruma getirmektedir. Bundan dolayı günlük yaşam sadece bir eleştirel deşifre ve kurtarma mekânı değil, aynı zamanda gündeliklik ile aktif bir fikir ayrılığının var olduğu bir mekândır” (Roberts, 2013, s. 92).

Benjamin’in (2014, s. 129-160) gündelik hayat anlayışı, *flaneur* kavramıyla da ilişkilidir. Flaneur kavramı Benjamin’de, diğer kullanımlarından farklı olarak zaman deneyimini içermesidir. Benjamin’in flaneur’u politik bir figürdür. İnsanların gündelik hayat içindeki koşturmasına karşı bir duruş geliştirir. Benjamin ve Lefebvre’in gündelik hayata ilişkin çalışmalarındaki en temel farklılık gündelik hayatı çalışmanın esas meselesi halinde ele alıp almamaktır. Lefebvre’in, gündelik hayat kavramına yaklaşımı ve gündelik hayatın eleştirisi, onun merkezi sorunu olarak belirlenebilir, ancak Benjamin için her biri birbirinden ayrı ve tekil anlamlara sahip olan “gündelik olan”, “gündelik yaşam”, “günlük yaşam” ve “günlük olan” kavramları, analizinin mantıksal çıkarımlarını oluşturan araçlardır (Roberts, 2013). Roberts, Benjamin’in gündelik yaşam yaklaşımının üçlü bir yapıdan oluştuğunu ifade eder: “(1) bir sosyal müdahale ve muhtemel devrimci dönüştürme mekânı; (2) yabancılaştırılmış bir semptom; ve (3) ütöpik bir gösterge” (2013: 87). Yabancılaştırılmış bir semptom anlayışı, Frankfurt Okulu üyesi olan Benjamin’in, gündelik hayatı “tarihsel” bir okuma yapmasına olanak sağlar. Benjamin’e göre gündelik hayat “sadece

insan eyleminin (performans) arenası değil, aynı zamanda insan düşüncesinin de kalbi”dir (Kalekin-Fisherman, 2011, s. 2). Gündelik hayatın eleştirisi, sanatın gündelik hayatın bir parçası olması ve temsil-tarihsellik meseleleri, Benjamin’in gündelik hayatla ilgili odağına aldığı temaların başında gelir.

Gündelik hayat kavramının tanımlanmasına ilişkin önemli isimlerden bir diğeri olan Agnes Heller’in, *Everyday Life* (1984) isimli çalışması, gündelik hayat üzerine yapılmış erken ve temel çalışmalardan biridir. Heller, Georg Lukács’ın öğrencilerindedir ve Marksist bir yaklaşıma sahiptir. Gündelik hayatı evrensel bir olgu olarak değerlendirir. Ona göre, gündelik hayat tarihsel olarak değişim ve dönüşüme uğrasa da her dönemde her toplumda izlenebilir durumdadır. Heller’e göre gündelik hayat “topyekûn bir nesnelleştirme süreci”dir (Şahin ve Balta, 2001). Gündelik hayatı anlamak için üç kategorili bir analiz aracı geliştirmiştir. Bu üç kategori şunlardır; “kendi içinde nesnelleşme”, “kendisi için nesnelleşme” ve “kendisi için ve kendi içinde nesnelleşme”. “Bizim için olma” olarak adlandırdığı bir başka kategoriden de söz eder ancak bunun nesnelleştirmenin bir türü olmadığını belirtir. “Nesnelleştirme herkes için uygun olabilir ancak herkesi aynı seviyede etkilemez” diyen Heller’e göre buradaki farklılık, kendi içinde nesnelleştirme ya da kendi için nesnelleştirme arasındadır (1987, s. 118-119).

Kendi içinde nesnelleşme: Heller, sosyal varlığın tanımlanmasındaki ilk faktörün “kendi içinde olmak” olduğunu belirtir. Bu olmazsa toplum ya hiç olmazdı ya da bir toplumsal yapıdan bahsedilemezdi. Kendi içinde oluş, Heller’e göre “insan aktivitesinin ön koşulu”dur. Bu nesnelleştirme sahasının üç bileşenini şöyle sıralar: araçlar ve ürünler, görenek ve dil. Bu üçünün birbiri arasında bir hiyerarşi yoktur; biri diğerinden daha değerli değildir. “‘Kendinde’ nesnelleştirme alanının mülkiyeti, onu harekete geçiren ve değiştiren insanların teleolojik faaliyeti olmasına rağmen, yine de, ‘kişi’ ile ‘verili’ olarak karşılaşan bir düzen olarak ortaya çıkmaktadır” (Heller, 1987, s. 118). Kendisi için nesnelleştirme: Heller’e göre “ontolojik olarak ikincildir” (1987, s. 119). Ona göre sosyalleşmede “gerekli” değildir, birçok sosyal yapı

kendisi için nesnelleştirme olmaksızın sürekliliğe sahiptir. Heller, bunu felsefe üzerinden örneklendirmektedir: Atina şehrinin “klasik bileşenlerinden biri” olmasına rağmen Sparta’da ya da başka birçok şehirde felsefe ile karşılaşmaz. Heller’e göre kendisi için nesnelleştirme insan özgürlüğü ve özgürlüğün derecesiyle ilişkilidir:

“Kendisi için nesnelleştirme’, kendilerine yönelik ve onlara yönelik bilinçli insan niyeti yerine başka bir şekilde işlev göremez. ... Bununla birlikte, kendi özel yasalarına göre ilerleyen belirli bir gelişme kapasitesi sergilerler. ... bu kapasite doğada ikincil ve göreceli olmaktan daha fazla değildir, çünkü bu nesnelleştirmeler esasen toplum geliştikçe atılan sorulara bir yanittir ya da en azından bu soruların tür temelli bir düşüncesidir. Aynı zamanda, her türün ‘kendisi için’ temel nesnelleştirmesi, kendiliği içinde yapısal homojenliğe sahiptir” (Heller, 1987, s. 119).

Heller’in nesnelleştirme biçimlerinin gündelik olan ve olmayana tekabül edişini inceleyen Michael Sheringham’a (2006) göre Heller’in “kendi içinde” ve “kendi başına” kategorileri “özel ve birey” kategorisinin karşılığıdır. Ayrıca “kendi içinde” ve “kendi için” arasındaki fark, gündelik olan ve gündelik olmayan arasındaki ayrıma tekabül eder. Heller, kendi içinde ve kendisi için nesnelleştirme kategorilerinin toplumsal sistemler içindeki öğelerine “hukuk ve politik yapı”yı örnek verir. Ona göre bir toplumsal sistemde kendi içinde ya da kendisi için nesnelleştirmenin baskınlığını “yabancılaşmanın türü ve derecesi” belirler (1987, s. 120). Heller, gündelik hayatı heterojen yani tüm insanların parçası olduğu bir şey olarak tanımlar. Ancak Heller’e göre, gündelik hayatın homojenleşmesinin imkanı da nesnelleşmeyle mümkün olabilir: “Homojenlik ve heterojenlik arasındaki karşılıklı ilişki, kişinin yetenekleri, eğilimleri ve tutkularıyla ilişkilidir, ve birbirleriyle karşılaştırıldığında heterojendir” (Heller, 1987, s. 57). Tüm insanların parçası olduğu gündelik hayat, bu heterojenlik olmadan “yeniden üretilemez”.

Heller gündelik hayatın tarihsel bir dönüşüm gösterdiğini hatırlatır. Heller’in gündelik hayat kavramına yaklaşımında toplumsal ilişkilerin önemli bir yeri vardır. Ona göre, her insan bir sınıfa aittir. Ancak gündelik yaşamda, çoğu durumda, kişi

sınıfla doğrudan ilişkili değildir: Kişi bu tür bir doğrudan ilişkide sınıfı tarafından oluşturulan sınıf kuralları, sınıf istekleri ya da sınıfı tarafından konulan sınırlara uymak zorunda değildir. Maddi gruplar, baskın yüz yüze ilişkilerin olduğu birimlerdir (Heller, 1987, s. 30). Heller'e göre gündelik hayat kişi ve yakın çevresiyle ilişkilidir. Gündelik hayat, "toplumsal yeniden üretimleri eşit oranda mümkün kılan bireysel yeniden üretim etkenlerinin toplamı"dır (Heller, 1987, s. 3).

Gündelik hayat üzerine çalışmalarıyla öne çıkan bir başka isim de Michel de Certeau'dur. De Certeau'nun Gündelik Hayatın Keşfi (1980) isimli çalışmasında öncelikli olarak gündelik hayatın nasıl anlaşılacağına ilişkin girişimlerinden söz edilebilir. Eserin ikinci cildinde ise, de Certeau'nun ölümünü takiben Luce Giard ve Pierre Mayol, gündelik hayatın taktikler ve stratejiler ışığında nasıl anlaşılacağına örneklendiren çalışmayı tamamlamışlardır. De Certeau gündelik hayat çalışmasının amacının "tek olmayan bir kültürün yaratım modellerini açığa çıkarmak" olarak ifade eder (2008, s. 44).

De Certeau, gündelik hayatın tanımlanmasıyla ilgili özellikle bir girişimde bulunmaz. Ona göre "bir tasavvurun ortaya çıkışı ve yayılışı" onu kullanacaklar üzerinde etkili değildir; bu tasavvurun ortaya çıkışındaki öğeler yerine, tasavvurun kullanımını incelenmelidir: "... algılayabileceğimiz sadece, imgenin ilk üretimi ile bu üretimin kullanım süreçlerinin ardında gizlenen ikinci üretimi arasındaki ayrım ya da benzerliktir" (de Certeau, 2008, s. 46). De Certeau gündelik hayatın eleştirisini bu ayrımında inşa eder:

"... de Certeau için gündelik hayat, belirli yaşam projelerini gerçekleştirmek için ortaya konulan bireysel çabaların ortak ürünü, içerisinde dinamik mücadelelerin yer bulduğu bir alandır. Önceden dayatılan ideolojinin ve sonucunda ortaya çıkan yanlış bilincin alanı olarak sorunsallaştırılmadan değerlendirilen gündelik olanın kültürel dokusu, içerisinde dünyanın sürekli tanımlandığı ve yeniden tanımlandığı çatışan söylemler ve eylemler dizisi olarak tekrardan şekillendirilmiştir" (Bennett, 2018, s. 95).

Marksist bir birikime yaslanmasına karşın de Certeau'nun marksizmin temel öğelerinden olan üretim ilişkileri üzerine yaklaşımı Marksist ana akım eğilimden farklıdır. Ona göre kişinin kimliğini belirleyen üretim sürecindeki konumu değil, tüketim pratikleridir. De Certeau, bireyin gündelik hayattaki konumunu tüketim süreciyle ilişkili olarak değerlendirir. Gardiner, de Certeau'nun gündelik hayatı anlamak için aldığı konumun kendisinden öncekilerden farkına işaret eder: “De Certeau, seleflerini özellikle, gündelikle ilgili idealleştirilmiş kavramsallaştırmaların aksine, gündelik hayatın tüketim kültürü bağlamında gerçekten nasıl deneyimlendiğini anlayamamakla eleştirdi” (Gardiner, 2016, s. 224). De Certeau'nun çalışmasının odağında, tüketim süreci ve bireylerin buna bağlı olarak edindikleri sosyo-ekonomik konumun gündelik hayatla ilişkisini anlama çabası vardır. Sheringham, de Certeau'nun yaklaşımında tüketimin “aktif ve üretken” olduğunu belirtir: “Tüketiciler, görüntüler ve temsillerle ‘uğraştıklarından’ manipülasyona maruz kalırlarsa aldıkları malzemeyi de manipüle ederler” (Sheringham, 2006, s. 213). Bu görüntülerin, yeniden üretime dönüşmeden önce kullanımından doğan değişikliğin ne olduğunu sormak gerektiğini hatırlatan Sheringham, de Certeau'da tüketimin kayıtsız olamayacağını ifade eder.

De Certeau'nun gündelik hayatı anlamadaki temel kavramları strateji ve taktiktir. Çalışmasında bu kavramları çok kez tanımlamış ve altını defaten çizmiştir. De Certeau'ye göre strateji için ilk olarak, “bir aidiyet etrafında çerçevesi çizilen bir alan” gereklidir. Strateji, “ bir istek öznesi ile bir erk öznesi” etrafında çizilen bu alanın yarattığı iktidarın değerlendirilmesidir. Taktik ise karşıt bir yerden tanımlanır:

“... ne bir aidiyet üzerinden, ne de ötekinin, görünür bir bütünlük olarak ayırt edilmesini sağlayan bir sınır üzerinden yapılan hesaplama. Taktik, uygulama alanı olarak sadece ötekinin alanına sahiptir. Taktikler, ötekinin alanına, bu alanı bütünüyle kapsamadan, bu alana belirli bir mesafede kalmayı da başaramadan yavaş yavaş, parça parça sızar. Taktik sahip olduğu avantajları toparlayabileceği, daha fazla yayılmak için kendini ayarlayabi-

leceği, koşullardan bağımsız bir hale gelebileceği bir merkezden, bir zemin-den yoksundur. 'Aidiyet', mekânın zamana karşı zaferidir. Aksine, taktik, mekânsız olduğu için, zamana bağımlıdır ve kendi çıkarına kullanabileceği olasılıkları yakalamak için de sürekli tetiktedir. Taktik, kazançlarını muhafaza edemez. Sürekli olarak olaylarla oynamak ve bunları 'fırsatlara' çevirmek durumundadır. Sonuç olarak, zayıf olan, kendisine yabancı, kendinden olmayan güçlerden çıkar sağlamak için hep çabalayandır. Zayıf olan, birbirinden ayrışık olan öğeleri bir araya getirerek, elverişli anlar yaratır ve bu güçlerden gerekli çıkarı sağlamaya çalışır" (de Certeau, 2008, s. 54-55).

De Certeau'nün strateji ve taktik kavramları birbirinden farklı açılardan değerlendirme imkanı verir: Stratejiler "güç ilişkileri", iktidar üzerine yani makro ile ilişkililikten taktikler "anlık, gelip geçici" olandır:

"...stratejiler zaman ve hafızayı, bunları gözlemlenebilir ve okunaklı bir sistemin öğelerine indirgemek suretiyle yadsır. Bunun aksine taktikler dağınık, saklı ve gelip geçicidir ve eldeki durumun somut taleplerine doğaçlama yanıtları içerir. Taktikler aynı zamanda doğaları gereği geçicidir ve kolektif hafıza sanatına, çok eski zamanlardan beri nesilden nesle aktarılan popüler direniş ve isyan geleneğine dayanır" (Gardiner, 2016, s. 234).

De Certeau, taktiklerin anlık ve geçici olmasından dolayı parçalı olduğunu ve bu parçalılığın taktikleri çoğalttığını belirtir. Ona göre gündelik yaşantımızdaki tutumlarımız ve pratiklerimiz taktiktir. De Certeau'nun taktik tanımı, güç ilişkilerindeki tarafların mücadelesinde, gücün sahibini yenmeye yönelik gerçekleştirilen oyunları/eylemleri de kapsar (2008, s. 55).

Gündelik hayat kavramına ilişkin temel yaklaşımlar, kavramın en önemli özelliklerinden biri olan muğlaklığa rağmen oldukça çeşitli dönemlerden ve birbirinden farklı düşünsel geleneklerden gelen isimlerin, gündelik hayatı kavramaya dönük yaklaşımları incelenmiştir. Bu farklılaşmalar gündelik hayatın sosyolojisini çoklu okumaya olanak sağlar.. Gündelik hayat kavramı üzerine düşünceler, analizler ve eleştiriler, gündelik hayat sosyolojisini mümkün kılan yolu açmıştır.

2. Gündelik Hayat Sosyolojisi

“Gündelik hayat, insanların yarattığı sosyal dünyanın bütün karmaşıklığını içinde barındıran ve bu dünyayı çok yönlü olarak betimleyen bir etkileşimler alanıdır. O halde gündelik hayatı oluşturan bu türden karmaşık etkileşimlerin görünüşleri ve anlamları ile bu anlamların nasıl üretildiği ve hangi biçimlerde tezahür ettiği sorularına açıklık getirmek sosyolojinin yöneldiği sosyal gerçekliği ifşa etme çabası açısından hayati önemdedir” (Esgin, 2018, s. 28-29).

Gündelik hayatın nitel çalışmalarının 20. yüzyılın ikinci yarısında üç teorik eğilimden etkilendiğini belirten Piotr Sztompka, bunları şöyle sıralar: Talcott Parsons’ın yapısal-işlevselci yaklaşımı, postmodern sosyoloji ve feminist sosyal eleştiri. Sosyoloji Sözlüğü’nde “gündelik yaşam sosyolojileri” başlığında Gordon Marshall, yaklaşımları dört başlıkta değerlendirir (1999, s. 288):

“Erving Goffman’ın, insanların gündelik yaşamda kendilerini nasıl sunduklarını analiz etmeye yarayan teatral bir metaforu yansıtan dramaturjik çalışması; Harold Garfinkel’in insanların gündelik yaşamlarını sürdürdüğü prosedürlerde odaklanan etnometodolojisi; gündelik bilincin analizi ve oluşturulmasına felsefi bir temel bulan Alfred Schutz, Thomas Luckmann ile diğerlerinin fenomenolojisi, Henri Lefebvre’in kapitalizmdeki gündelik yaşamın baskıcı çelişkilerini irdeleyen eleştirel kuramı.”

Gündelik hayat sosyolojisinin müstakil bir alan olarak ele alınması, oldukça geç bir dönemde gerçekleşmiştir. Gündelik hayat sosyolojisinin bir alt alan oluşu, sosyolojide bir anlayış değişikliğine işaret eder. Toplumunu anlama çabasındaki bu dönüşüm makrodan mikroya doğrudur. Klasik sosyolojinin yapıyı önceleyen anlayışına karşılık, yakın dönem sosyolojisi küçüğü görmeyi önemser. Ancak sosyolojinin inceleme nesnesinin topyekûn değiştiği anlamına gelmeyen bu değişim, makro yapıların incelenmesinin yanında mikro süreçlerin de inceleme nesnesi haline gelmesi demektir. Yani, makrodan tamamen vazgeçiş söz konusu olmadığı gibi mikro süreçlerin de toplumu her açıdan açıklayacağı iddiasından söz edilemez.

“Mikro-sosyolojik yaklaşımlar için, gündelik hayatı merkeze almak gündelik hayatın üreticisi olan kişileri aktif varlıklar olarak kavramaktır. ...insanlar gündelik etkileşimler içerisinde sosyalleşmenin yanı sıra, etkileşimin niteliğini de be-

lirleyecek içsel özelliklere sahiplerdir. ... Mikro-sosyolojik yaklaşımlar toplumsal yapının ve toplumsal düzenin faillerin gündelik etkileşimleriyle oluştuğunu ve faillerden bağımsız onlara dışsal bir şekilde ele alınmaması gerektiğini düşünürler” (Binici ve Tatlıcan, 2018, s. 214-215).

Ali Esgin, gündelik hayatın “anaakım sosyoloji” tarafından inceleme nesnesi olarak ele alınmasının tek nedeninin, gündelik olanı kontrol etmenin bir aracı olarak değerlendirmesi olduğunu belirtir: “Bu nedenle sosyoloji, bilimsellik ve düzen odaklı bakışı ekseninde uzun süre nesnelliğin inşa edilemeyeceğini düşündüğü gündelik hayat alanına sırtını döndü” (2018, s. 15). Esgin’e göre gündelik hayatın incelenmesi, “yapı ve failin karşılıklı etkileşimlerini” ve “toplumsal olanın karmaşıklığını çok boyutlu bir biçimde anlama”ya hizmet edecektir (2018, s. 27-28).

Gündelik hayatın mikro-makro düzeylerde biçimleri ve bu mikro-makro düzeylerin birbiri ile ilişkisi ortaya konmalıdır. Mikro düzey, “(k)endiliğindenlik, pratiği ve kültürü bu düzeyde besler; toplumsalın canlı kökü buradadır” (Lefebvre, 2013, s. 152). Mikro düzey, yakın ilişkiler düzeyidir. Bu yakınlık, “birbirinden farklı unsurlar”ın birbiriyle ilişkileneşmesine sebep olur. Makro düzey ise, “toplumsal işbölüm”, “normlar ve imgeler”in oluşturduğu düzeydir. Makro düzey, mikro düzeyi kapsar. Lefebvre, makroyu, “mikronun globale entegrasyonu” olarak değerlendirir. Aynı zamanda mikroya çeşitli “düzenlemeler” ile dahil olur, “onun sınırlarını hem kullanır hem suistimal eder”. Mikro düzey, muğlaklıklar düzeyidir. Makroya da bu muğlaklıklar sayesinde tamamen entegre olmaz. Gündelik hayat, mikro düzeydeki doğrudan ilişkiler üzerinde inşa olur:

“Bunlar dolaysız bağlılık ve rekabet bağlarıyla (karı- koca, baba-çocuk, patron-hizmetçi) karmaşılaşır; aynı ölçüde dolaysız olan isyanlar da bunlara eşlik eder. Makro-sosyolojik düzeyde bu dolaysız bağlar ve bu tabi oluşlar, arkaik (kan, toprak bağı) ya da feodal (tabi olma, vasallık) ilişkileri sürdüren kalıntılardır. Bu ‘makro’ düzeyde ilişkiler dolayımlanmış; şeyleştirici ve şeyleşmiş, yabancılaştırıcı ve yabancılaşmış ‘şey’den –meta, para, dil- geçerek meydana gelirler. Bunun sonucunda ‘mikro’ düzey muğlak, ‘makro’ düzey ise soyut kalır. ... Muğlak olan ‘mikro’ düzey aynı zamanda sahicilik sorununun anlam taşıdığı

düzydr. Dolaysız olan, ya kendiliğindenlik içinde ya hakikat içinde sahici olabilir ... Soyut olan 'makro' düzey de bütün ağırlığında mevcuttur" (Lefebvre, 2013, s. 150-151).

Gündelik hayatın sosyolojik kavranışı gündelik hayat pratiklerini değerlendirmekle sınırlı değildir ancak bunu da içerir. Gündelik hayatın rutinleri üzerinden bir mikro kavrayış mümkündür. Aynı zamanda buradan hareketle derin yapılar ve ilişki örüntülerini anlamak da olanaklı hale gelir:

"... günlük yaşamın daha derin anlamlarını anlamak, farklı günlük yaşam deneyimlerinin gerçekleştiği sosyal bağlamların sosyolojik olarak anlaşılmasını gerektirir; sosyolojik anlayış genellikle belirli kişilerin bakış açılarını ve algılarını aşmaya, 'daha derin' ve toplumsal yapı ve organizasyonun gizli yönlerinden daha fazlasını elde etmeye çalışır. Diğer yandan tıpkı gündelik hayatın bize toplum hakkında çok şey söyleyebileceği gibi, gündelik hayatın çalışmasının sosyoloğa belirli toplumların ve bu toplumların belirli yönlerinin nasıl işlediğini öğretecek çok şey olduğunu söyler. Sosyoloji, gündelik hayatın sosyolojik bilgiyi zenginleştirebileceği, genel fikirleri ve teorileri zengin ayrıntılar ve özgülüklerle ortaya çıkarabileceği gibi bizi gündelik hayat hakkında bilgilendirebilir" (Inglis, 2005, s. 3).

Gündelik hayat, sosyolojik bir kavramsallaştırma olarak ele alındığında tanımlanması oldukça güçtür. Bu belirsizliğe rağmen üzerinde mutabık olunan ilkelerden söz edilebilir. Mike Featherstone'a (1997, s. 55) göre bu ilkelerin ilki, gündelik hayatın "rutin, tekrarlanan, hafife alınan deneyimler, inançlar ve uygulamalar üzerine" vurgusudur. İkincisi, gündelik hayatın, "temel faaliyetlerin büyük ölçüde kadınlar tarafından gerçekleştirildiği" bir "yeniden üretim alanı" olarak ele alınmasıdır. Üçüncüsü, "şimdiki zaman" üzerindeki mutabakattır. "Dördüncüsü, gündelik hayatta spontane ortak faaliyetler dışındaki birlikte olma duygusunu somutlaştıran bir şekilde bireysel olmayana vurgu söz konusudur" (Esgin, 2018, s. 31). Beşincisi ise, heterojen bilgiye yöneliktir. Aynı zamanda dilin "düzensizliği"den de bu maddede bahseden Featherstone (1997, s. 55)'a göre, konuşma ve "seslerin sihirli dünyası" "yazmanın doğrusallığı" üzerinde bir değere sahiptir.

Patricia A. Adler, Peter Adler ve Andrea Fontana'ya göre (1987, s. 217-18), gündelik hayat sosyolojisinin bir şemsiye kavram olduğunu söylerler: Birbiriyle bağlantılı olan sembolik etkileşimcilik, dramaturji, etiketleme teorisi, fenomenoloji, etnometodoloji ve varoluşsal sosyolojiyle ilişkilidir. Gündelik hayat sosyolojisinin olguya yaklaşırken kullandığı dört kategoriden söz ederler: Makro sosyolojinin eleştirisi, bağlamsallık, aktörün modeli ve toplumsal yapı (Adler, Adler, Fortana 1987, s. 219). Adler vd. gündelik hayat sosyolojisini oluşturan temel dürtünün, 20. Yüzyılın ortalarında büyüyen makro sosyal düşünceden memnuniyetsizlik olduğunu belirtirler. Gündelik hayat sosyologlarının doğal fenomenleri “mutlakiyetçi” bir anlayışla yorumlamasını eleştirirler. İkincil olarak da “nesne-özne düalizmi”ni reddederler. Onlara göre bu ayırım “bilinen ve bilen” arasında olmalıdır. Son olarak incelenen olayların bütünlüğünün garanti altına alınmasını önemserler. Adler vd., bağlamsallığın en önemli vurgu olduğunu ifade ederler. Onlara göre “meydana gelen etkileşim toplumun tüm anlayışının temelini oluşturur” ve bağlamsallık bu noktada analiz aracı haline gelir. Adler vd., gündelik hayatın bir etkileşimler mekânı olarak analizinin sosyolojide merkezi bir rol oynadığını belirtirler. Onlara göre gündelik hayatı analiz eden sosyologlara göre etkileşim iki yönlüdür. İlki, aktör modeli olarak adlandırıldıkları eğilim, ikincisi de sosyal yapıdır. Aktör modeli “daha içsel, bilince doğru, insanların günlük yaşam tutum ve davranışlarına dayanarak bir aktör model” sosyal yapıya “etkileşimden kaynaklanan ve aynı zamanda onunla karşılıklı bir ilişki ile karakterize” edilir. Adler vd., sosyal yapı etkileşimde bulunan insanlardan azade ele alınamaz: “... Böylece yarattıkları ritüeller ve kurumlar, beklentileri ve verdikleri mikro sosyal normlar yoluyla davranışlarının karakterini etkilerler (Goffman, 1967). Bu nedenle etkileşim, bu refleksivite nedeniyle hem gönüllü hem de yapılandırılmıştır (ancak tam olarak belirlenmemiştir)” (Adler vd., 1987, s. 219). Adler vd., “söyleşi (conversation)” analizinin gündelik hayat çalışmalarındaki önemine değinirler. Onlara göre görüşmelerde subjektifliklerin bağlamsallığına yönelmek bu analiz biçimiyle ilgili soruları ortadan kaldırmaya yetecektir.

Gündelik hayat sosyolojisinin önemli bazı kavramları şunlardır: Rutinler, sağduyu ve bağlama gönderimlik, söylem. Rutinler gündelik hayat içindeki en önemli kategoridir. Sıradan insanın gündelik hayatının inşası bu rutinler aracılığıyla gerçekleşir. Alışkanlıklar, insanın kendini güvende hissetmesine yardımcı olur. “Rutinler konfor ve aşinalık sağlar, bu yüzden onları takip etmemiz önlenirse endişeli/kaygılı hissederiz” (Scott, 2009, s. 28). Bu rutinlerin bozulması bireysel güvenlik ihtiyacının sarsılmasına neden olur. Sağduyu kavramı da gündelik hayat sosyolojisinin öne çıkan kavramlarından bir diğeridir: “Gündelik yaşamımızı belirleyen söz konusu kabuller sağduyu bilgisi olarak nitelenmektedir” (Esgin, 2016, s. 163). Karşılıklı etkileşimin sürdürülebilmesi için gündelik hayatta sağduyu bilgisine ihtiyaç vardır. Sağduyu bilgisi, rastlantısal olarak açığa çıkar ve gündelik hayatın sürdürülebilmesi için gerekli pratiklerin sergilenmesinde rol oynar. Etnometodolojinin kavramlarından biri olan bağlama gönderimlik, Ensar Çetin (2017) tarafından gündelik hayat sosyolojisinin önemli kavramlarından biri olarak değerlendirilir:

“Bağlama gönderimlik her bir kelimenin kullanıldığı bağlama göre anlam kazandığını, hatta kelimeyi söyleyenin kimliğinin o kelimenin anlaşılmasında oldukça etkili olduğuna vurgu yapar. Yani dinlenen veya okunan metnin yorumlanmasında ve anlaşılmasında, o metnin kim veya kimler tarafından hangi şartlarda oluşturulduğu önemlidir” (Çetin, 2017, s. 62-63).

Bir diğer önemli kavram söylemdir. “Söylem ve gündelik hayat, toplumun iskeleti olan yapısal ilişkilerin acımazlığını ve sertliğini, cılız ama yumuşak bir deriyle örter” (Lefebvre, 2015, s. 72). Gündelik söylemin üzerindeki örtü, “güç, otorite ve iktidar, bağımlılık, kudret ve servet eşitsizliği ilişkileri”ni de saklar. Lefebvre’e göre “söylem” ile “gündelik hayatın bilgisinin söylemi” arasındaki farkı ortaya koymak gerekir: “Gündelik söylem ile gündelik hayatın bilgisinin söylemi arasındaki ilişki, tiyatro dili ile yaygın kullanılan dil arasındaki ilişkiye benzer: Aynı ama farklı; aynı, ama başka bir üslupla” (Lefebvre, 2015, s. 74).

Andy Bennett, gündelik hayatın kültür aracılığıyla inşa edildiğini öne sürer. “Eski” homojen topluluklarla kıyaslandığında küreselleşen dünyanın heterojenliği

bu inşa sürecine doğrudan müdahale eder. Homojen topluluklardaki “tekil” anlayışa kıyasla bugün gündelik hayat “çoğul ve çekişmelidir” (Bennett, 2018, s. 16). Ona göre bu değişimin iki nedeni vardır: “Bunlardan birincisi, modernitenin çöküşüyle birlikte sınıf, toplumsal cinsiyet, ırk ve meslek tabanlı modernist kimlik kavrayışlarının önemini yitirmesiydi. İkincisiyse, medya ve kültür endüstrilerinin artan önemi” (2018, s. 15). Bennett, kültür endüstrisinin öneminin artması ve modernist kimlik anlayışının çözülmesiyle kültürün “çoğul ve parçalı” bir biçime sahip olduğunu belirtir: “... geç modernitenin kültürel değişimleri, çerçevelerini ve ufuklarını genişleterek günlük yaşamın yapılarını ve biçimlerini değiştiriyor” (Chaney, 2002, s. 69). Gündelik hayat ve kültür arasındaki ilişki iki yönlüdür:

“Toplumsal hayattaki işaret, sembol, eylem ve niyetler doğal bir süreklilik içinde kendilerini yansıtmakta ve ancak gündelik hayat içinde anlam bulmaktadır. Kendisini oluşturan nesnelere, mekânlar ve simgesel anlamlar, kültürden bağımsız değildir. Kültür ise insanların gündelik hayat karşısında geliştirdikleri ve semboller olarak aktardıkları anlamlar bütünüdür. Anlamlandırma sistemi, bir yandan mevcut semboller aracılığıyla sosyal hayatı inşa ederken, bir yandan da bu semboller toplumu üyelerine gerçeklik olarak sunmaktadır. Böylece belirli bir hayat tarzı ile gerçeklik arasındaki ilişkileri dengeleyen kültür, sembol oluşturma süreçlerinden ortaya çıkan gelenekler aracılığıyla varlığını devam ettirir” (Çetin, 2013, s. 29).

Gündelik hayatın sosyolojik incelemesinin müstakil bir alan olarak değerlendirilmesine Lefebvre itiraz eder. Ona göre toplumsal meseleler parçalı olarak anlaşılabilir, dolayısıyla gündelik hayatın anlaşılması da bütünlüklü bir eleştiriyle mümkündür. Lefebvre’ye göre gündelik hayatı bilmek toplumu eleştirmektir. Toplumun bilmenin koşullarından biri gündelik hayatı eleştirmektir. “... bütün olarak toplumu bilmeden gündelik hayat bilinemez” (Lefebvre, 2013, s. 19).

Heller ve Lefebvre, gündelik hayatı Marksist bir yerden ele alan iki kuramcı olmasına rağmen yaklaşımları oldukça farklıdır. Bu farklılaşmanın başlıklarından biri gündelik hayatın sosyokültürel devrime kaynaklık edebilecek kültüre sahip olup olmadığıdır. Lefebvre’ye göre gündelik hayat kendiliğinden bir kültüre sahip olsa da

bu kültür toplumsal dönüşümün bir kaynağı olarak ele alınamaz. Ona göre “gündelik hayat aşırı derecede kırılgan ve gelip geçicidir, meta biçiminin yayılmacılığına karşı son derece savunmasızdır” (Gardiner, 2016, s. 223). Heller ise gündelik hayat pratiklerinin oluşumunun ve dönüşümünün toplumsal ve tarihsel dönüşümlerden bağımsız olmadığını ifade eder. Heller, bireyin yabancılaşmanın farkına varmasıyla, gündelik hayatını kişisel çıkarlarından daha önemli olduğunu fark ettiği değerlere göre şekillendirdiğini ifade eder. Heller ile Lefebvre arasındaki farklılıklardan bir diğeri kapitalizm koşullarında gündelik hayatın konumudur. Lefebvre, neo-kapitalizm koşullarından söz eder. Ona göre neo-kapitalizmin öne çıkan özelliklerinden biri denetimdir. Kapitalizmin iç denetimini önceleyen bu duruma rağmen, toplumsal hareketlerin sönmüldüğünü söylemek güçtür. Lefebvre, neo-kapitalizm koşullarında gündelik hayattan umudunu kaybetmez: “... gündelik hayatın, alışkanlık hâline gelmiş ve itibarsızlaşmış ‘ölü zamandan’, insani potansiyelle dolu ve kendini gerçekleştirmeye yönelik bir mekân/zamana dönüştürülmesi, Lefebvre’in kuramsal evreninde merkezî bir yer tutar” (Gardiner, 2016, s. 143). Heller ise gündelik hayatın incelenmesinin kapitalizmin güncel koşullarında ve verili üretim ilişkileri bağlamında, yabancılaşmayı en net şekilde ortaya koyması açısından önemli olduğunu vurgular. “... Heller, günümüzde yalnızca potansiyel olarak –yani ütopyacı bir hayal gücünü gerektiren, bastırılmış ya da çarpıtılmış bir biçimde- var olan temel insani değerleri ve eğilimleri kavramak için, kapitalizmdeki şeyleşmiş gündelik hayat görünümünün ötesine geçecek eleştirel bir düşüncenin gerekliliğini teyit eder” (Gardiner, 2016, s. 211). Michael Gardiner’e göre Lefebvre, Heller, de Certeau gibi isimler gündelik hayata yaklaşımlarını ütopyacı bir anlayışla ortaya koyar. Ancak Gardiner, Heller’in konumunu diğerlerinden ayırır: “... kendi başına ütopyacı dürtünün, modernizmin ‘büyük anlatılar’ inşa etme tercihiyle özdeş olduğu yönündeki postmodernist konumu reddeder.” Ona göre Heller, “ütopyanın ‘karşı-olgusal’ veya fetişleşmeyi ortadan kaldıracı rolünden kaçınırken bazı postmodernistlerin, alternatif

toplumsal yaşam vizyonları geliştirmek yönündeki her türlü çabayı tümünden reddet- tiklerini ve bu yolla her türlü radikal toplumsal eleştiri bahanesini ortadan kaldırdık- larını açıkça belirtir” (Gardiner, 2016, s. 207).

Heller gündelik hayat analizinin merkezine sınıf olgusunu koyar. Ona göre gündelik hayattaki pratiklerimiz, ait olduğumuz sınıfa göre şekillenir. Bu aidiyetler ve aidiyetlere göre şekillenen pratikler arasında bir hiyerarşi vardır. Heller’e göre, “(e)meğin sosyal bölüşümü, insanların, verili toplumlarda çok farklı gündelik ya- şamlara yol açması demektir. ... ne burada ne de genel nesnelleşen toplumda, gün- delik yaşamların toplamından daha fazla hiçbir şey temsil edilemez” (1987, s. 54). Heller (1987, s. 53-54), “gündelik hayat ve düşüncenin verili dönemde sosyal yapı ve ikinci olarak, insan ırkının genel gelişiminde yapıyı temsil eden aşamayı ayırt ederek okumak mümkün müdür?” sorusunu sorar. Gündelik hayat pratiklerinin olu- şumunda temel faktörün toplumsal gruplar olduğunu öne süren Heller’e göre, eğer toplumsal gruplar görevlerini yerine getiremezse, bireyin gündelik hayata hazırlan- ması imkânsız hale gelir. Ona göre bireyin gündelik hayata hazır hale gelmesini sağ- layacak başka bir güç yoktur.

“Yemek yeme biçimimizden, giyim tarzımızdan, ev içinde kullandığımız eşyalar- dan tutun da ayakkabı ya da mobilya alırken ki tercihlerimize kadar gündelik hayatta yapıp ettiklerimizin bütünü, var olan toplumsal sistemin temel aldığı de- ğerlerin, normların kabulüne yönelik düzenlenmiştir” (Coşkun, 2017, s. 41).

Lefebvre’in gündelik hayat konusundaki fikirlerini bazı anlayışları eleştir- mek üzerinden de inşa ettiği bilinmektedir. Eleştirdiği yaklaşımlardan biri Frankfurt Okulu’nun gündelik hayat konusunda bıraktığı mirastır. Frankfurt Okulu’nun en te- mel tezlerinden biri olan kitle kültürü eleştirisi, Okul mensuplarının gündelik hayata yaklaşımını belirler. Özellikle Adorno ve Horkheimer’in kitle kültürü eleştirisinde vü- cut bulan yaklaşım, kapitalizmin kitleleri pasifize etmek için “boş zaman”ı kullandı- ğını ileri sürer. Onlara göre, “boş zaman” iş dışında “özgür” bir alana işaret etmez, aksine iş dışındaki yaşamı kontrol etmenin bir aracıdır: “...(G)ündelik yaşamın aman

vermez ve sistematik biçimde sonu gelmez ürün reklamlarıyla doldurulması, boş zaman ve eğlencenin bütünüyle fetişleştirilmesidir” (Bennett, 2018, s. 33). Lefebvre, Frankfurt Okulu’nun bireyin “yaşamları üzerinde var olan kapitalist sistemden habersiz bir yaşam dünyasında var olmaya yazgılı” olduğu anlayışına karşı çıkar: “... Lefebvre, bireylerin faillik yetisine sahip olduğuna ve bunun son tahlilde geç kapitalist kültür endüstrileri tarafından sunulan yanlış gündelik hayat temsilinin reddedilmesi yoluyla toplumsal değişim yaratmak için kullanılabileceğine inanır” (Bennett, 2018, s. 39).

Lefebvre, gündelik hayatın pasifize edici kitle kültürü ilişkisine şerh düşer ve reklamların kitleleri pasifize etmenin bir aracı olarak değerlendirilmesine karşı çıkar: “Tüketim kültürüyle kuşatılmış birey için reklam, gündelik hayatın kılavuzu gibidir”. Reklamın sadece pasifize edici ve kapitalizmin tektipleştirme aracı olarak değerlendirilmesi eksiktir ve hatta Lefebvre’e göre bu doğru da değildir. Ona göre “... reklamı sadece bireyleri ikna eden bir araç olmanın ötesinde gündelik yaşamın her alanında; toplumsal alan, kültürel alan, özgürlük hatta demokrasi üzerindeki etkisini dikkate alan bir perspektiften irdelemek zorunlu olmaktadır (Lefebvre, 1998, s. 93’den aktaran Çetin, 2017, s. 149). Lefebvre’in Frankfurt Okulu’nun yaklaşımından farklılaştığı bir diğer nokta, gündelik hayatın baskıcı niteliğine yapılan vurgudur. Lefebvre, gündelik hayatın baskıcı niteliğini yok saymaz ama aynı zamanda özgürleştirici niteliğinin de varlığını vurgular. Lefebvre’e göre bu ikisi gündelik hayatta bir arada bulunur: “... gündelik yaşam dünyası telafi edilemez biçimde yozlaşmış değildir ve değişime açık olmayı sürdürür” (Gardiner, 2016, s. 187).

Frankfurt Okulu’nun bu yaklaşımına itiraz eden tek isim Lefebvre değildir; Birmingham Kültürel Çalışmalar Ekolü’nün yaklaşımı da Frankfurt Okulu’nun tezine bir eleştiridir. Kültürel Çalışmalar ekolünün önemli isimlerinden Tony Bennett, Frankfurt Okulu’nun tartışma başlıklarından biri olan popüler kültürün otoriter olduğu tezine itiraz eder: “Bennett popüler kültürün gündelik hayatta daha yüksek düzeyde bir çoğulculuğu olanaklı hale getirdiği, sınıflar arasındaki hegemonik mücadeledenin ise azalmaktan ziyade daha belirgin hale geldiğini iddia etti” (Bennett, 2018,

s. 49). Kültürel Çalışmalar Ekolü yaklaşımına göre kültür ve gündelik hayat arasında kopmaz bir bağ vardır: “Kültür gündelik hayatımızın temel malzemesidir, olağan bilgi ve kavrayışlarımızın tuğla ve çimentosudur. Giydiklerimiz, duyduklarımız, izlediklerimiz ve yediklerimiz; kendimizi diğerlerine nazaran nasıl gördüğümüz, yemek pişirme ve alışveriş yapma gibi gündelik faaliyetlerimizin işlevleri: Tüm bunlar kültürel çalışmalarının ilgi alanlarına girmiştir” (Turner, 2016, s. 10). Popüler kültür, gündelik hayat içindeki kültürün bu öğelerinin biçimleniş şeklini anlamının bir aracıdır. Yani “(p)opüler kültür gündelik hayatın inşasının gözlemlenebileceği bir alandır” (2016, s. 15). Gündelik hayatın inşası kültüre bağlıdır ve popüler kültür aracılığıyla incelenebilir. Kültürel Çalışmalar Ekolü, bu ilişki ağının içinde aktörün rolünü öne çıkarır. Gündelik hayatı bir mücadele alanı olarak ele alır. Ancak Roberts’e göre bu “ıslah edici” bir yaklaşımdır ve bu sorunlu yaklaşım 1980’lerde de Certeau’nun yaklaşımıyla buluşana dek sürer (Roberts, 2013, s. 11).

Laura Bovone (1989), gündelik hayat olgusuna yaklaşımları sınıflandırır: Ona göre ilk yaklaşım “neo-Marksist akım”dır. Bu yaklaşımın en temel özelliği, gündelik hayatı Marx’ın kavramlarından hareketle anlama çabasıdır. Neo-marksist yaklaşımın ilk kolu Frankfurt Okulu’nun kitle kültürü eleştirisi ile başlayıp, Habermas’ın marksizmi fenomenoloji ve dilbilim ile ilişkilendirmesiyle sürer. Neo-marksist yaklaşımın bir diğer koluysa Lukács’ın ve Heller’in yaklaşımlarıyla tarif edilebilir. Bovone tarafından gündelik hayat çalışmalarındaki ikinci yaklaşım, fenomenolojik yaklaşımdır. Bu yaklaşımın temelinde Edmund Husserl’in gündelik yaşam dünyasının bilgisine verdiği önem vardır: Husserl, mantıksal sorgulamaya öncelik vermiştir. Fenomeneolojik yaklaşımın bir başka önemli ismi Schutz için gündelik hayat, “öznel arası, sosyal olarak yapılandırılmış ve ‘tipik’ olarak algıladığımız, önceden oluşturulmuş bir bilgi sistemidir” (Bovone, 1989, s. 44). Bovone, bu yaklaşımın daha sonraki takipçilerinin Berger ve Luckmann olduğunu ifade eder. Bovone’un gündelik hayat çalışmalarında ele aldığı son yaklaşım, “Kuzey Amerikan mikro-sosyolojisi”dir. Ona göre Kuzey Amerikan mikro sosyolojisini tanımlayıcı kavram “radikal

empirisizm”dir. Yüz yüze ilişkiler bu yaklaşımın en önemli veri kaynağıdır. Amerikan mikro sosyolojisinde iki eğilimden söz edilebilir: Bunların George Herbert Mead’e dayanan “sembolik etkileşim” ikincisi de Garfinkel’in ortaya attığı etnometodoloji yaklaşımıdır (Bovone, 1989, s. 42-47). Mikro sosyolojinin etkisi altındaki isimlerden olan Michel Maffesoli, Bovone (1989) tarafından gündelik hayatın spontane olduğu fikrinin ortaya koyulduğunu ileri sürer. Maffesoli (1988), neo-tribe kavramını kullanarak gündelik yaşamın analizini yapmak niyetindedir. Ona göre neo-kabilelerin özü “onların kaçınılmaz kırılğanlığındadır” ve yine Maffesoli’ye göre “post modern toplumsal toplanmaların ve onların toplumsal aurasının değişen doğasının anlaşılması için neo-kabile kavramının önemi tam da burada yatar” (Bennett, 2018, s. 77).

Gündelik hayat incelemelerinin sosyoloji içinde yeni bir arayış olduğunu düşünen Sztompka “sosyal varoluş (social existence)”, “faillik (social agency)” ve “sosyal oluş (social becoming)” kavramlarını ortaya atar: “Günlük yaşamdaki sosyal pratiklerin inşa ettiği sosyal varlık, sosyal oluş sürecini, toplumun failer tarafından kendi kendini dönüştürmesini teşvik eder” (2008, s. 26). Sztompka, gündelik hayat sosyolojisinde kullanılabilecek iki yoldan söz eder: Birincisi “sosyal durumların fotoğraflarını çekmek” ve ikincisi “mevcut fotoğrafik görüntüleri yorumlamak”. Sztompka’nın fotoğraf metaforu şöyle özetlenebilir: Fotoğraf çekmek için ilk olarak fotoğrafı çekilecek nesneye ya da alana odaklanmak ve devamında da odaklanılan alanın sınırlarını kadraja sığdırmak ve odaklanılan nesneyi, diğerlerinden ayırmak için alan derinliğini kullanmak gerekmektedir. Sztompka’ya göre gündelik hayat, sosyal varlığın kendini en net şekilde ortaya koyduğu alandır: “Gündelik hayatın son derece zengin görsel, dışsal olarak gözlemlenebilir yüzü, günlük yaşamı açıklamak ve analiz etmek –ve böylece toplumsal varoluşun sırlarını çözmek- için stratejik bir araştırma kaynağı sağlar” (2008, s. 30-31).

Garfinkel, gündelik hayatın, sosyolojik bir olgu olarak ele alınması noktasında ısrarcıdır: “Onun sosyolojisi özü itibarıyla bir gündelik hayat sosyolojisidir”

(Orhan, 2018, s. 215). Ancak sosyologların gündelik hayatı odağa aldıkları bir çalışma alanları olmasına rağmen, gündelik hayatı bir olgu olarak ele almakta yavaş davrandıklarını ifade eder:

“Sosyologlar, toplumsal olarak yapılanan gündelik hayat ortamlarını hareket noktası olarak almalarına rağmen, bu sağduyusal [gündelik] dünyanın nasıl mümkün olduğu sorusunu nadiren sosyolojik araştırmanın özel konusu olarak görürler. Aksine, gündelik dünyanın nasıl mümkün olduğu ya sadece teorik düzeyde konumlandırılır ya da mümkün olduğunu varsaymakla yetinilir. Sosyolojik araştırmaların bir konusu ve metodolojik temeli olarak sağduyusal gündelik hayat dünyasının tanımı, gerçekte uygun bir sosyolojik araştırma projesi olmasına rağmen ihmal edilmiştir” (Garfinkel, 2014, s. 60).

Garfinkel’e göre sosyolojinin özü gündelik hayatsa, gündelik hayatın incelediği şey nedir? Sosyal hayatta anlamların ortaya çıkışını ve insanlar arasında paylaşım sürecini ilgi çekici bulan Garfinkel’e göre bu iki süreç “gündelik hayattaki etkileşimlerin önemli unsurları”dır. Garfinkel’in altını çizdiği anlamın inşasının ve insanların etkileşimlerinin, bir dizi “etkinlik içerisinde” gerçekleştiğini ifade eden Binici ve Tatlıcan’a göre, “Garfinkel’in temel önerisi, bu etkinliklerin ‘nasıl’ veya ‘hangi’ metotlarla gerçekleştiğinin ayrıntılı olarak incelenmesidir” (2018, s. 215-216).

Sonuç Yerine

Gündelik hayat sosyolojisi, sıradanın sosyolojisidir. Gündelik hayat bireylerin birbiriyle etkileşimleri aracılığıyla incelenebilir hale gelir. Gündelik hayatın odağındaki rutinler, etkileşim aracılığıyla oluşur ve toplumsal ilişkilerin açığa çıkmasında önemli bir rol oynar. Giddens, gündelik hayattaki etkileşimlerin, sosyal sistemlerin sosyal kurumlarla kurduğu ilişkiyi aydınlatacağını ifade eder. Her toplumsal grubun, koşulları grup tarafından belirlenen bir yaşam tarzı vardır. Yaşam tarzını var eden ait olunan grubun karakteristik özellikleridir; her grubun belli biçimde düşünme ve davranma yolları vardır, gruba ait olan her üyenin bu özellikleri o ya da bu

şekilde taşıdığı gözlemlenebilir. Peki tüm bu aidiyetin gündelik hayatla ilişkisi nedir? Bu aidiyetin varlığı, bireylerin gündelik hayattaki etkileşimlerinin kaynaklarından biri olarak değerlendirilebilir. Yaşam tarzı, bireye bu etkileşimleri başlatıcı ya da kolaylaştırıcı birtakım davranış kalıpları sunar.

Aşına olunanın bilinebileceğine dair bir yönelim olarak gündelik hayat sosyolojisi, toplumsal etkileşim ve ilişkileri anlamlandırmada önemli bir alan açmaktadır. Hem toplumsal yapının bir yansımasını hem de faili açıkça görünür kılan bu alandan hareketle sosyolojik bilgi üretilebilir. Gündelik hayatın sosyolojisi, yalnızca mikro sosyolojik bir bakış sunmaz; aksine toplumsal yapının toplumsal aktör ile ilişkisinin izlenebileceği bir alan olarak bir imkan sağlamaktadır.

Türkçe literatürde geç bir dönemde ilgi çekmeye başlayan gündelik hayat sosyolojisinin çeşitli yönleri ele alınmıştır. Bu çalışmada gündelik hayat kavramı ayrıntılı biçimde değerlendirilmiş ve gündelik hayat sosyolojisinin yaslandığı mefhum ortaya konmaya çalışılmıştır. Gündelik hayat sosyolojisinin sınırları belirsiz bu mefhumdan hareketle ele alınmaktadır; bu nedenle kavramın incelenmesinde çeşitli yaklaşımların değerlendirmelerine başvurulmuştur. Son olarak gündelik hayat sosyolojisinin sınırları, mutabık olunan ilkeleri ve temel kavramları incelenmiştir. “Gündelik hayat sosyolojisi nedir/neleri içerir?” sorusuna yanıt aranmıştır.

Kaynakça

- Adler, P. A., Adler, P., Fontana, A. (1987). *Everyday Life Sociology*. *Annual Review of Sociology*, 13, (s. 217–235).
- Benjamin, W. (2014). *Pasajlar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bennett, A. (2018). *Kültür ve Gündelik Hayat*. Ankara: Phoenix.
- Berger, P. L., ve Luckmann, T. (2008). *Gerçekliğin Sosyal İnşası: Bir Bilgi Sosyolojisi*. İstanbul: Paradigma.
- Binici, U. ve Tatlıcan, Ü.(2018) Harold Garfinkel’in Etnometodolojisinde Gündelik Hayat. *Gündelik Hayat Sosyolojisi içinde* (s. 213-234) Ankara: Phoneix
- Bovone, L. (1989). *Theories Of Everyday Life: A Search For Meaning Or A Negation Of Meaning?*. *Current Sociology*, 37(1), (s.41-59).
- Buchanan, I. (2000). *Michel de Certeau: Cultural Theorist*. Sage.
- Chaney, D. C. (2002). *Cultural Change and Everyday Life*. Palgrave.
- Coşkun, M. K. (2017). İşçi Sınıfı Kültürü, Deneyim ve Gündelik Hayat. *Emek Araştırma Dergisi (GEAD)*, 8(11). (s. 41-54)

- Çetin, E. (2013). *Gündelik Hayat Sosyolojisi: Türkiye’de Modernleşme ve Gündelik Hayat*. İstanbul: Rağbet.
- Çetin, E. (2017). *Gündelik Hayata Sosyolojik Bakmak*. Ankara: Siyasal.
- De Certeau, M. (1984). *The Practice of Everyday Life*. University of California Press.
- De Certeau, M. (2008). *Gündelik Hayatın Keşfi I: Eylem, Uygulama, Üretim Sanatları*. Ankara: Dost.
- De Certeau, M., Giard, L., ve Mayol, P. (2009). *Gündelik Hayatın Keşfi II: Konut, Mutfak İşleri*. Ankara: Dost.
- Esgin, A. (2016). *Sosyolojik Soruşturmalar*. Ankara: Siyasal.
- Esgin, A. (2018). *Gündelik Hayat Sosyolojisi: Tarihsel Süreç ve Temel İlkeler. Gündelik Hayat Sosyolojisi: Temalar, Sorunsallar Ve Güzergahlar içinde (s. 13–35)*. Ankara: Phoenix.
- Featherstone, M. (1997). *Undoing Culture: Globalization, Postmodernism and Identity*. Sage.
- Gardiner, M. (2016) *Gündelik Hayat Eleştirileri*. Ankara: Heretik.
- Garfinkel, H. (2014). *Etnometodolojide Araştırmalar*. Ankara: Heretik.
- Heller, A. (1987). *Everyday Life*. Routledge.
- Inglis, D. (2005). *Culture and Everyday Life*. Routledge.
- Kalekin-Fishman, D. (2013). *Sociology Of Everyday Life*. *Current Sociology*, 61(5–6), s. 714–732.
- King, A. D. (1997). *Culture, Globalization and the World-System Contemporary Conditions for the Representation of Identity*. University of Minnesota Press.
- Lefebvre, H. (2012). *Gündelik Hayatın Eleştirisi I*. İstanbul: Sel.
- Lefebvre, H. (2013). *Gündelik Hayatın Eleştirisi II Gündelik Hayat Sosyolojisinin Temelleri*. İstanbul: Sel.
- Lefebvre, H. (2015) *Gündelik hayatın eleştirisi III: Moderniteden modernizme (Gündelik Hayatın Meta-Felsefesi)*. İstanbul: Sel.
- Lefebvre, H. (2016). *Modern Dünyada Gündelik Hayat*. İstanbul: Metis.
- Maffesoli, M. (1988). *The Time Of The Tribes: The Decline Of Individualism In Mass Society*. Sage.
- Moran, J. (2005). *Reading the Everyday*. Routledge.
- Orhan, Cem (2018), *Avamperestane Vehmedilenin Kurnazlığı: Erving Goffman. Gündelik Hayat Sosyolojisi içinde (s. 191-212)* Ankara: Phoneix.
- Paterson, M. (2005). *Consumption and Everyday Life*. Routledge.
- Roberts, J. (2013). *Gündelik Hayatın Felsefesi*. İstanbul: Doruk Yayıncılık.
- Scott, S. (2009). *Making Sense of Everyday Life*. Polity.
- Sheringham, M. (2006). *Everyday Life - Theories and Practices from Surrealism to the Present*. Oxford.
- Stokes, M. (2012). *Aşk Cumhuriyeti: Türk Popüler Müziğinde Kültürel Mahrem*. İstanbul: Koç Üniversitesi.
- Sztompka, P. (2008). *The Focus on Everyday Life: a New Turn in Sociology*. *European Review*, 16(1), (s. 23–37).
- Şahin, Ö. ve Balta, E. (2001). *Gündelik yaşamı dönüştürmek ve Marksist düşünce*. *Praksis* (4), (s. 185-217).
- Turner, B. S. (2006). *The Cambridge Dictionary Of Sociology*. Cambridge University Press.
- Turner, G. (2016). *İngiliz kültürel çalışmaları*. Ankara: Heretik.
- y Gasset, J. O (2014). *İnsan ve Herkes*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Yücebaş, H. (2016). *Yerli Ve Milli Gündelik Hayat*. İstanbul: İletişim.

Extended Abstract

Everyday life has begun to be evaluated as an object of sociology through French sociology. In this study, the approaches of Henri Lefebvre Michel de Certeau and Agnes Heller, who are among the sources who evaluate their everyday life as a research topic in sociology, are discussed. In the study, daily and daily life and the sociology of daily life were evaluated as separate titles. There are ambiguities in the definition of the everyday. These ambiguities lead to various approaches to defining everyday and everyday life. In this study, various approaches to the definition of everyday life are examined. Lefebvre's approach is discussed on themes such as the issue of daily life, the difference between daily life and leisure time, the fact that daily life is a phenomenon of "here and now", and daily life as an "experiential space". Lefebvre made many definitions of daily life in his works. Before explaining what everyday life is, it should be clarified what it is not: Everyday life is not leisure time, "it cannot be defined by the arithmetic sum of 'work+family life+leisure'. It is the same person, the same daily life entity, divided between these three segments and passing through these phases. There it is both the same and not completely the same" (Lefebvre, 2013, p. 60). Everyday life includes and is not all about them, so what is it? Everyday life is the domain of ordinary man's ordinary activities, the "here and now", that is, the modern: "The reality of everyday life is organized around the 'here' of my body and the 'now' of my presence. 'here and now' is the focus of my attention towards the reality of everyday life" (Berger and Luckman, 2008, p. 35). In the definition of the concept, objectification, and objectification, which are the basic concepts in Agnes Heller's approach, were evaluated and the relationship between these forms was discussed. Heller is a student of Georg Lukács and has a Marxist approach. She evaluates daily life as a universal phenomenon. According to her, although daily life has undergone changes and transformations historically, it can be observed in every society in every period. According to Heller, everyday life is a total objectification process. Starting from Michel de Certeau, another important figure in the definition of the concept of daily life, the question of how everyday life can be understood in the light of "tactics and strategies" was asked. These two basic concepts of De Certeau were discussed and his approach to daily life in the context of these concepts was revealed. Despite relying on a Marxist background, de Certeau's approach to relations of production, which is one of the basic elements of Marxism, is different from the Marxist mainstream trend. According to him, it is not his position in the production process that determines a person's identity, but his consumption practices. De Certeau evaluates the position of the individual in daily life concerning the consumption process. In the focus of De Certeau's work, there is an effort to understand the consumption process and the relationship of the socio-economic position that individuals acquire accordingly with daily life. Despite the ambiguity, which is one of the most important features of the concept, the basic approaches to the concept of daily life, the approaches of the names coming from various periods, and different intellectual traditions to comprehend everyday life have been examined. These differentiations allow the sociology of everyday life to be read multiple times. Thoughts analysis and criticisms on the concept of everyday life have paved the way that makes the sociology of everyday life possible. The handling of the sociology of everyday life as an independent field took place quite late. The fact that the sociology of everyday life is a sub-field indicates a change in understanding of sociology. This transformation in the effort to understand society is from macro to micro.

Contrary to the understanding of classical sociology that prioritizes structure, recent sociology cares about seeing the small. However, this change, which does not mean that the object of study of sociology has changed altogether, means that micro processes have become the object of study as well as the analysis of macrostructures. In other words, there is no question of abandoning the macro completely, and it is not possible to talk about the claim that micro processes will explain society in every aspect. Based on the ambiguity of the notion of everyday life, it is difficult to draw the boundaries of the sociology of everyday life. Everyday life sociology has some agreed-upon principles. According to Featherstone, routines are the construction of daily life through women, the emphasis on the present and the emphasis on embodying the sense of togetherness, and the heterogeneity of everyday life. Some categories that the sociology of everyday life deals with its approach to the phenomenon can be mentioned, these are “The critique of macro sociology is contextuality, the model of the actor and the social structure” (Adler et al. 1987, p. 219). Finally, to mention the important concepts of the sociology of everyday life. These are routines, common sense, contextual reference, and discourse. Routines are the most important category in everyday life. The daily life of ordinary people is constructed through these routines. Habits help people feel safe. “Routines provide comfort and familiarity, so we feel anxious if we are prevented from following them” (Scott, 2009, p. 28). Disruption of these routines causes the individual need for security to be shaken. The concept of common sense is another prominent concept of the sociology of daily life: “The aforementioned assumptions that determine our daily life are described as common sense knowledge” (Esgin, 2016, p. 163). Common sense knowledge is needed in daily life to maintain mutual interaction. Common sense knowledge emerges randomly and plays a role in displaying the necessary practices for the continuation of daily life. Context referencing, which is one of the concepts of ethnomethodology, is one of the important concepts of the sociology of everyday life. Context referencing emphasizes that each word gains meaning according to the context in which it is used, and even that the identity of the person saying the word is quite effective in understanding that word. In other words, in interpreting and understanding the text listened or read, it is important to who or by whom the text was created and under what conditions” (Çetin, 2017, p. 62-63). Another important concept is discourse. “Discourse and everyday life cover the cruelty and rigidity of the structural relations, which are the skeleton of society, with a thin but soft skin” (Lefebvre, 2015, p. 72). The veil over the everyday discourse also hides “the relations of power, authority and power, dependency, power and wealth inequality”. According to Lefebvre, it is necessary to distinguish between “discourse” and “discourse of the knowledge of everyday life”: “The relationship between everyday discourse and the discourse of knowledge of everyday life is similar to the relationship between the language of the theater and the commonly used language: the same but different; same, but with a different style” (Lefebvre, 2015, p. 74). The sociology of everyday life is the sociology of the ordinary: “We are trying to develop a partial view of a case that is everything but seems like nothing and even takes its everything from this invisibility” (Yücebaşı, 2016, p. 8). Everyday life becomes to be studied through the interactions of individuals with each other. Routines in the focus of daily life are formed through interaction and play an important role in the unfolding of social relations. Giddens states that interactions in daily life will illuminate the relationship between social systems and social institutions. According to Inglis, every social group has a lifestyle, and this lifestyle is determined by the social conditions of the group. It is the characteristic features of the group to which the lifestyle is created; Every group has certain ways of thinking and behaving, and it can be observed that every member of the group has these characteristics in one way or another. What is the relation of all this belonging to daily life? According to Inglis, one's mind and body cannot be

considered separately: “How you think and how you behave physically is an expression of the cultural norms and habits of the group you are a part of” (2005, p. 21). From this point of view, Inglis argues that the reason why people interact in daily life can be explained. Daily life sociology, as an orientation towards knowing the familiar, opens an important field in making sense of social interaction and relations. Sociological knowledge can be produced from this field, which makes both a reflection of the social structure and the agent visible. The sociology of everyday life does not only offer a micro-sociological perspective; on the contrary, it provides an opportunity as an area where the relationship of the social structure with the social actor can be monitored. Various aspects of the sociology of daily life, which started to attract attention in Turkish literature in a late period, are discussed. In this study, the concept of daily life has been evaluated in detail and the notion that the sociology of daily life is based on has been tried to be revealed. The boundaries of the sociology of everyday life are discussed regarding this notion; For this reason, evaluations of various approaches have been applied in the examination of the concept. Finally, the boundaries agreed on principles, and basic concepts of the sociology of everyday life are examined. “What is/includes the sociology of everyday life?” search for an answer to the question.